

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/3 2018 s. 1592-1603, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRK DİL BİLGİSİ TERMINOLOJİSİNDE ÇOK TERİMLİLİK (ÇOK ADLILIK) SORUNU*

Erdoğan BOZ**

Geliş Tarihi: Temmuz, 2018

Kabul Tarihi: Eylül, 2018

Öz

Türk dil bilgisi terminolojisindeki sorunlar uzun zamandan beri tartışıla gelmektedir. Yüzyılı aşan bu süreçte sergilenen çok farklı tutumlardan dolayı birçok terim sorunu bir türlü çözüme kavuşturulamamış ve sorunsala dönüşmüştür.

Bu sorunların en önemlilerinden biri *çok terimlilik*dir. Söz konusu sorun, geçmişte yer yer tartışılmış olmasına rağmen bugün için Türk dili araştırmacıları arasında “birincil” gündem teşkil edecek bir konu değildir. Bu yazı vesilesiyle sorunun tekrar bilim dünyasının gündemine taşınması ve tartışma ortamının canlandırılması hedeflenmektedir.

Yazıda öncelikle *çok terimlilik* terimi üzerinde durulacak, Türk dil bilgisi terminolojisinin gelişim süreci dikkate alınarak *çok terimliliğin* tarihsel sürecine kısaca temas edilecek, *çok terimliliğin* nedenleri ve ortaya çıkardığı sorunlar tartışılacak, sonuçta bu sorunun çözümüne dair çeşitli öneriler sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Terminoloji, Türk dil bilgisi, çok terimlilik, terim.

TERMINOLOGICAL OVERABUDANCE MATTER ON TURKISH GRAMMAR TERMINOLOGY

Abstract

The matters on Turkish grammar terminology has been discussed for a long time. Due to the adopted attitudes on this process over one hundred years, many term matters somehow could not be solved and they have turned into research questions.

One of the most important matters is terminological overabundance. Although this matter was partly discussed in the past, it is not the “primary” agenda for Turkish language researchers today. It is aimed to bring up the matter to the agenda of science world and lead to discussions on the matter with this paper.

First of all, the article will focus on terminological overabundance. Taking into consideration the development of the terminology of Turkish grammar, it will then provide a brief account of the history of terminological overabundance. Subsequently the reasons of terminological overabundance and

* Bu yazı, 05.06.2015 tarihinde Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen Dilbilgisi ve Dilbilimi Terimleri Sorunları Sempozyumu’nda sunduğumuz bildiriden üretilmiştir.

** Prof. Dr.; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dr.erdoganboz@gmail.com.

the problems it leads to will be discussed. Finally various recommendations as to solutions of this problem will be presented.

Keywords: Terminology, Turkish grammar, terminological overabundance, term.

Giriş

Riggs'in makalesindeki meşhur sorulardan esinlenerek Türk dili araştırmacılarına yani kendimize şu soruları yöneltmek istiyorum.

“Çok terimlilik ile ilgili sorunlarımız var mıdır?”

“Sorunlarımız varsa bu sorunları çözmek için neler yapıyoruz veya yaptık?”

“Sorunlarımız yoksa hâlimizden memnun muyuz?”

Konuya girmeden önce *çok terimlilik* sorununun, son zamanlarda yapılan kimi araştırmalarda gündeme getirildiğini (Tarikdaroğlu, 1994; Kazazoğlu, 2009; Alkayış, 2012) ancak bütün yönleriyle ele alınmadığını belirtmekte yarar var.

1. Çok Terimlilik Nedir?

Çok terimlilik (İng. *terminological overabundance*, *plural term-matter*) herhangi bir bilim alanındaki bir kavramın birden çok terim ile karşılanmasıdır.

Bütün dillerde bir kavram için birden çok terim kullanıldığı görülebilir. ör. İngilizce “multiword lexical unit” (=çok sözcüklü sözlüksel birim) kavramı için 18 farklı terim tespit edilmiştir: *bound syntagma*, *complex lexeme*, *compound lexical unit*, *compound lexical item*, *conjunct*, *fixed phrase*, *lexeme cluster*, *lexicalized phrase*, *multiword lexeme*, *multiword lexical unit*, *mlu*, *open compound*, *polylexeme*, *set collocation*, *set phrase*, *syntheme*; ‘*idiom*’, ‘*lexeme*’, ‘*locution*’ (Riggs, 1984, s. 405).

Türkçe “ayrılma durumu” kavramı için de 10 farklı terim tespit edilmiştir: *ablatif hâli*, *ayrılma hâli*, *ayrılma durumu*, *çıkma ardılı*, *çıkma durumu*, *kimden hâli*, *uzaklaşma*, *-den hâli*, *ismin -den hâli*, *mef’ul-i anh*. Bundan başka “birliktelik durumu” kavramı için ise 9 farklı terim tespit edilmiştir: *instrumental hâli*, *vasıta hâli*, *vasıta durumu*, *araçlı durum*, *araç-birliktelik durumu*, *beraberlik hâli*, *bağlama ardılı*, *kimle hâli*, *-le hâli* (Alkayış, 2012, s. 280-281).

2. Türk Dil Bilgisi Terminolojisinin Gelişim Süreci ve Çok Terimlilik

Türk dil bilgisi terminolojisi sürecini, başta terim sorunları ve terim yapma yolları üzerine önemli bir eser hazırlayan Zülfikar (1991), modernleşme sürecinde Türkiye’de terimbilim çalışmalarına genel bir bakış üzerine değerli bir çalışma yayımlayan Eker (2013) ve

Türk dil bilgisi terimleri üzerine tez hazırlayan Tarikdaroğlu (1994) ve Kazaz (2009) genel olarak üç ana aşamada incelerler.

Bu anlamda Türkiye'deki terminolojinin gelişim süreci bilinmeden Türk dil bilgisi terimlerine dair kimi tespitlerde bulunmak güçtür. Biz bu nedenle ilgili süreci Eker'den (2013, 68-95) özetleyerek çok terimlilik konusuna temas etmek istiyoruz. Eker, söz konusu süreci Tanzimat ile başlatır. Biz konumuzun özelliğini dikkate alarak Tanzimat öncesi dönemi de bu sürece dâhil ettik.

I. Tanzimat Öncesi Dönem (1530-1839)

Türk dil bilgisi terminolojisini, ilk Türk dil bilgisi kitabı olan *Müeyyessiretü'l-Ulum* ile başlatmak gerekir. Bergamalı Kadri'nin *H 937 (M 1530-1531)* tarihinde yazdığı bu eser, Türkçe dil bilgisi kitabı yazarlığının Anadolu sahasındaki ilk tecrübesidir. Kitapta kullanılan dil bilgisi terimleri, dönemin dil yapısına uygun olarak Osmanlıcadır. Bilindiği üzere üç dilin sözcüklüğü ile oluşan Osmanlıcadaki terimler, ağırlıklı olarak Arapçadır ve bu dönemde henüz *çok terimlilik* söz konusu değildir (Karabacak, 2002).

II. Tanzimat Dönemi (1839-1908)

Batı karşısında birçok alanda üstünlüğünü kaybeden Osmanlı, 19. yüzyılın başlarında Avrupa ile aranın giderek açıldığını fark etmiş ve acil önlemler almaya karar vermişti. Bunun için ilk adım olarak “geri kalınmış” belli başlı kurum ve kuruluşların Batı'daki örnekleri kopyalanmış ve kaba bir uyarlama ile işe başlanmıştı. İşte tam bu sırada terim ve terminoloji sorunu ortaya çıkmıştır.

Bu sorun karşısında Tanzimat aydınının temel görüşü şu idi; “Terimleri Batıdan olduğu gibi almak yerine ‘anlam kopyaları’ ile Osmanlıcaya aktararak millileştirmek.” Bu görüşe göre terimlerin “Osmanlılaştırılması” demek, Türkçeden ziyade özellikle Arapçanın ve kısmen de Farsçanın geniş söz varlığından istifade etmek demektir.

Bu dönemde birçok dil bilgisi kitabı yazılmış olmasına rağmen bir önceki döneme göre terim anlayışında bir değişiklik olmamıştır. Söz konusu dönemde yayınlanmış olan dil bilgisi kitaplarına “*Kava'id-i Osmaniyye (1267-1851)*, *Medhal-i Kava'id (1267-1851)*, *Mikyasü'l-Lisan (1263/1278-1847/1862)*, *İlm-i Sarf-ı Türkî (1293-1877)*, *Emsile-i Türkiyye (1283-1866)*, *Kavaid-i Lisân-ı Türkî (1302-1885)*, *Tertib-i Cedit Kavâ'id-i Osmâniyye (1303-1885)*, *Amelî ve Nazarî Tâlim-i Lisân-ı Osmânî (1309-1889)*, *Yeni Usul Muallim-i Sarf (1307-1889)*, *Nev-Usûl Sarf-ı Türkî (1308-1890)*, *Kava'id-i Lisân-ı Türkî (1309-1889)*, *Mükemmel Osmanlı Sarfı (1310-1892)*, *Üss-ü Lisân-ı Türkî (1313-1896)*, *Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmanî (1323-1905)*” genel olarak baktığımızda *çok terimlilik* söz konusu değildir.

Tanzimat Dönemi düşünür ve yazarlarından Ali Suavi'nin Batı kökenli kelimelere Arapça karşılık bulmak yerine onların olduğu gibi dile alınmasını savunması (Zülfikar, 1991, s. 4) ileride ortaya çıkacak olan *çok terimlilik* açısından ilgi çekicidir

III. 2. Meşrutiyet Dönemi (1908-1923)

Osmanlının aldığı büyük yenilgiler ve gelişen milliyetçilik akımları, bu dönemde terim ve terminoloji konusuna bakışta önemli değişikliklere neden olmuştur. Dil ve terim sorunu devlet sorunu haline gelmiş ve zamanın Eğitim Bakanlığının müdahalesi ile birçok komisyon kurulmuştur. Bütün çabalara rağmen terim konusundaki baskın görüş, Tanzimat döneminden farklı olmamıştır. Bu arada Batı dillerinden alınan terimlerin orijinal halleriyle kullanılmasını savunan cılız bir görüş ortaya çıkmışsa da etkili olamamıştır.

Bu dönemde yayınlanmış kimi dil bilgisi kitaplarına *Türkçe Sarf ve Nahiv (1324-1908)*, *Türk Dilinin Sarf ve Nahvi (1335-1917)*, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri (1340-1921)*, *Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmanî Sarf ve Nahiv (1923)* genel olarak baktığımızda *çok terimlilik* söz konusu değildir.

Dönemin önemli düşünür ve yazarlarından Ziya Gökalp'ın terim konusundaki düşünceleri dikkat çekicidir. Gökalp'e göre yeni terimler için öncelikle halk dilinden istifade edilmeli ardından sırasıyla Türkçe ek ve köklerle yeni kelime yapılmalı, Arapça ve Farsça söz varlığından istifade edilmeli ancak tamlamalardan kaçınılmalı, özel durumlarda kimi teknik terimler için Batı dillerinden aynen alıntı yapılabilir (Zülfikar, 1991, s. 7).

IV. Cumhuriyet Dönemi

1. Dönem (1923-1932)

Cumhuriyet'in ilanından Türk Dil Kurumunun kuruluşuna kadar geçen kısa dönemde önemli işler yapılmıştır. Özellikle (alfabe, imla, öz Türkçe kurallar, gramer ve sözlük ile ilgili çalışmaları yürütmek üzere) *Türkçe kurulu* ve her bilim dalı için *terim kurulu* oluşturulması teklifleri dikkat çekicidir. Özellikle millî eğitimde kullanılan ders kitaplarının dilinin ve terimlerinin Türkçeleştirilmesi önemli bir adımdır.

Çok terimlilik açısından bakıldığında bu dönemde mevcut dil bilgisi terimlerinin olduğu gibi kullanılmasını savunanlar yanında sadeleştirmeçiler de vardır Böylelikle *çok terimliliğin* ilk adımları bu dönemde atılmaya başlanmıştır denebilir.

2. Dönem (1932-1983)

Sonradan adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilecek olan Türk Dili Tetkik Cemiyetinin 1932 yılında kurulmasıyla dil ve terim alanında "devrim" niteliğinde çalışmalar başlamıştır.

Devlet eliyle yürütülen dil planlamasının kurumsal liderliğini Türk Dil Kurumu üstlenmiş, diğer kurum ve kuruluşlar alınan kararları uygulama konumunda kalmışlardır.

1. Kurultay'da (1932) kabul edilen 7 maddelik çalışma programının son maddesi "terimlerin Türkçeleştirilmesi" idi. Yine bilim dilimizin bel kemiği olan terimlerin bulunması ve bu amaçla terimler sözlüğünün yapılması ilk kurultayda alınan önemli kararlar arasındaydı.

Kurultayın ardından Ankara'da başlayan çalışmalarda kurulan en geniş kol, Lügat ve İstilah Kolu idi. Bu kollarda her bilim alanının terimleri için, başta Osmanlıca ve Fransızcaları esas alınarak gerekli durumlarda Almanca, İngilizce veya Greko-Latin asılları ile gösteriliyor ve varsa Türkçe karşılıkları da yazılarak listeler oluşturuluyordu. Hazırlanan Osmanlıca terim listeleri, öğretmenlere ve alanın uzmanlarına ulaştırılarak Türkçe karşılık önermeleri isteniyordu. Bu öneriler çeşitli kurullarda tartışılıyor ve terim hakkında nihai karar veriliyordu. Bütün bu çalışmalarda hedef dilimizde kullanılmakta olan ve yabancı dillerden alınmış terimler yerine bütün bilim kavramları için öz Türkçe terimler bulmaktı.

2. Kurultay'da (1934) Lügat Kolundan ayrılan Terim Kolu'nda önce ilk ve ortaokullarda okutulan kitaplardaki bilim terimlerine öncelik verilmesi, uzmanlık alanlarının terimlerinin ise sonraki dönemlere bırakılmasına karar verildi. 3. Kurultayda (1936) sıra bilim terimlerinin Türkçeleştirmesine geldiğinde karşılaşılan çıkmazlar, Güneş Dil Teorisi ile aşıldı. Terimler Türkçeleştirilirken dilde var olan veya yeni kopyalanan Doğu ve Batı kökenli terimlerin aslında Türkçe oldukları bu teori ile ortaya konuyordu. Gerçekte halk etimoloji olarak kabul edilen bu teori ile terimlerin, Batı dillerinden olduğu gibi alınmasını savunan görüşü ve dilden atılamayan Arapça ve Farsça terimlerin kullanımını kabullenmek mümkün oldu.

Türk Dil Kurumunun bu ilk döneminde toplam 102 terim sözlüğünde, 107.000 terim yayınlanmıştır. Dönemin dikkate değer diğer bir yanı da Türk Dil Kurumu'nun terim çalışmalarını kendi çatısı altında yürütmüş olmasıdır. Bu nedenle Ankara dışındaki uzmanlardan genel olarak yararlanılamamıştır. Türk Dil Kurumu söz konusu süreçte yalnızca terimleri Türkçeleştirmekle kalmamış aynı zamanda tanımlarını da yapmaya başlamıştır yani kılavuzdan sözlüğe geçilmiştir. 1945-49 yılları arasında yayımlanan terim sözlüklerinden biri Dilbilim Terimleri Sözlüğü'dür (1949), tanımlı ve çapraz gönderimlidir (Zülfikar, 1991, s. 10).

3. Dönem (1983-Günümüz)

Bu dönemde önemli değişiklikler olmuştur. Türk Dil Kurumu terim çalışmalarını kurum dışına taşımış, akademisyenlerden istifade yoluna giderek özel veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde hareket etmiştir. Türk Dil Kurumu 2000'li yıllardan itibaren uzun süre -yasal gerekçelerle- bilim kolları ve komisyonları çalıştıramamıştır. Daha sonra yapılan

düzenlemelerle çalışma grupları kurulmuş ve terim sözlükleri hazırlanmaya başlamıştır. Bu grupların temel çalışma prensibi yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulmak ve terimlerin tanımlarını yapmaktır. Söz konusu grupların yaptığı uzun süreli çalışmalar neticesinde birçok alanda terim sözlükleri yayınlanmıştır.

Tarikdaroğlu'na göre yukarıda anlattığımız kısa tarihi süreç dikkate alındığında Türk dil bilgisi terimlerine karşılık arayanlar üç gruba ayrılabilir:

i. Arapça sarf ve nahiv kitaplarından terimleri aynen alarak Türk dil bilgisi terimlerini oluşturmak isteyenler. Bunlar Kâşgarlı Mahmûd'dan başlayarak 20. yüzyılın ortalarına kadar bu terimlere bağlı kalmışlardır. Onlar için *şuhudi mazi*, *nakli mazi*, *hal*, *istikbal*, *muzari vb.* Türkçenin dil bilgisi terimleridir.

ii. Batı dillerinden çevirdikleri dil bilgisi kitaplarındaki terim ve tanımları Türkçeye uygulamak isteyenler. Bunlar özellikle Fransız dilinin terim ve tanımlarını alırken ya bunları olduğu gibi Türkçeye çevirmişler ya da Fransızcadaki biçimiyle alarak kabul etmişlerdir. Bunlara göre de *gramer*, *partisip*, *gerundium vb.* Türkçe terimlerdir.

iii. Türk diline yerleşmiş bulunan yabancı kaynaklı terimlerden henüz bir Türkçe karşılık bulunamamış ama Türk halkının malı olmuş terimleri kabul etmekle birlikte dil bilgisi terimlerine tam ve doğru karşılık bulmak için çaba gösterenler (Tarikdaroğlu, 1994, s. 374).

Sonuç olarak 100 yıla yaklaşan bu süreçte yayımlanmış onlarca dil bilgisi terim sözlüklerine (Tarikdaroğlu, 1994; Kazazoğlu, 2009) bakıldığında *çok terimliliğin* giderek artan bir ivme kazandığı görülmektedir.

3. Çok Terimliliğin Nedenleri

Türk dil bilgisi terminolojisinde *çok terimliliğin* birçok nedeni vardır, tespit edebildiğimiz kadarıyla bunları şöyle sıralayabiliriz.

3.1. Osmanlı Bakiyesi Eski Terimleri Güncelleme

Cumhuriyet'le birlikte Osmanlı'nın bakiyesi olan eski dil bilgisi terimlerine karşılık bulma ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyacı karşılamak için farklı tutumlar sergilenmiştir. Bu tutum sahipleri üç başlık altında toplanabilir.

- i. Tabii tekâmülcüler (Osmanlıcacılar)
- ii. Sadeleştirmeçiler
- iii. Özleştirmeçiler (Tasfiyeciler) (Tarikdaroğlu, 1994, s. 12)

Osmanlı bakiyesi eski dil bilgisi terimlerini güncelleme için takip edilen üç farklı tutum, Türk dil bilgisi terminolojisinde çok terimliliğin ilk ve en önemli nedenlerinden olmuştur.

3.2. Batılı Dillerden Yapılan Tercüme

Batıyla temas sonucu karşılaşılan yeni terimlere karşılık bulma konusunda, aldıkları tutumlara göre bilim insanlarını üç bölüğe ayırabiliriz.

- i. Osmanlıcılar
- ii. Türkçeleştirmeciler
- iii. Ödünçlemeciler

Yeni dil bilgisi terimlerine karşılık bulmak için takip edilen bu üç farklı tutum, çok terimliliği körükleyen bir başka neden olmuştur.

3.3. Öz Türkçeleştirme

İster Osmanlının bakiyesi olsun ister Batı dillerinden gelsin bütün dil bilgisi terimlerini öz Türkçeleştirme hareketi, 1. Türk Dili Kurultayı ile başlamış ve Güneş Dil Teorisi ile en yüksek noktasına ulaşmıştır. Sonradan bu tutum giderek zayıflasa da 1983'e kadar Türk Dil Kurumu'nun resmi bir tutumu olmuştur. 1983'ten sonra küçülen bu hareket, daha çok dil bilimcilerin benimsediği ve yer yer Türkologların da katıldığı bir tutum olarak dünden bugüne gelmiştir. Öz Türkçeleştirme hareketiyle çok terimlilik yeni bir boyut kazanmış ve gerek dil bilgisi kitaplarında ve gerekse yazılan bilimsel yazılarda çeşitlilik alabildiğine artmıştır.

3.4. Diğer Nedenler

Yukarıda saydığımız üç madde çok terimliliğin temel nedenleri olmakla birlikte, aşağıda sıralayacaklarımız da dikkate değerdir.

i. Dil bilgisi kavramlarına daha isabetli karşılık bulma

Araştırmacıların önemli bir kısmı, kimi dil bilgisi terimlerinin kavramları tam karşılayamadığından şikâyetle daha kuşatıcı terimler tercih etmektedirler.

ii. Anlaşılama veya yanlış anlaşılma

Daha sınırlı sayıda araştırmacı, araştırmalarında anlaşılama veya yanlış anlaşılma gibi nedenlerle farklı terimler tercih etmektedirler.

iii. Tercih edilen terimlerdeki ses değişiklikleri

Araştırmacıların terim tercihlerinde kimi zaman küçük ses, ek ve sözcük değişikliklerine bağlı olarak çeşitlilik artmaktadır.

iv. Çok anlamlılıktan kurtulma

Terimlerin çok anlamlılığı önemli bir sorundur. Gerçi her terim kullanıldığı bağlamda anlamını verse de kimi araştırmacılar belirsizliğe veya farklı anlaşılma riskine karşılık yeni terimler tercih etme yoluna gitmektedirler.

v. Kişisel tercihler

Her dönemde ve her konuda kişisel tercihler söz konusudur. Bu anlamda kimi araştırmacıların kişisel tercihleri öne çıkmaktadır. Alanda yaygın bir kullanıma sahip olan terimleri bile kullanmamaya varan kişisel tercihler azımsanmayacak bir sayıdadır. Örnek olarak araştırmacılar arasında “ünlü” kavramı için *sesli (Tr.) ünlü (Tr.), ötümlü (Tr.), vokal (Alm.), vowel (İng.), voyelle (Fr.)* gibi terimlerin kullanılıyor olması dikkat çekicidir.

4. Çok Terimliliğin Oluşturduğu Sorunlar

a. Kavram kargaşası ve anlaşılmazlık

Çok terimliliğin getirdiği en önemli sorun, kavram kargaşası ve anlaşılmazlıktır. Bilim, terimle yapıldığına göre terimlerin doğuracağı kavram kargaşası ve anlaşılmazlık, bilimselliğin önündeki önemli bir engeldir. Bu sorunun çözümü için çok terimliliğin giderilmesi veya aza indirgenmesi gereklidir. *ör.* Belirtme bildiren hâl, 8 ayrı terim ile karşılanmaktadır; *akkuzatif hâli, belirtme durumu, yükleme hâli, yükleme durumu, kimi hâli, belirtili nesne ardılı, -i hâli, mef’ul-i bih.* Bulunma bildiren hâl, 8 ayrı terim ile karşılanmaktadır; *lokatif hâli, bulunma hâli, bulunma durumu, kimde hâli, kalma ardılı, -de hâli, ismin - de hâli, mef’ul-i fih* (Alkayış, 2012, s. 280-281). Bu iki temel terimde bile araştırmacılar arasında birliğin sağlanamamış olması düşündürücüdür.

b. Çoklu terim kullanımı

Çoklu terim kullanımı araştırmacıların içinde buldukları en büyük sorunlardan biridir. Bu kullanım kimi araştırmacıların bilimsellik adına bilinçli bir tercihi olmakla birlikte kimi araştırmacıların farklı veya daha bilimsel görünmek kaygısından kaynaklanmaktadır. Her iki durumda çoklu terim kullanımı bir moda halinde yayılmakta ve çok terimliliği körüklemektedir. *Ör.* *bulunma (datif), sözcük öbekleri (kelime grupları), dağılımsal ve yapısal (distributional and structural), anlamsal roller (semantic roles), dizimsel (syntagmatic), Cümlelerin öbek yapısı (constituent structure, phrase structure), sentaktik baş (syntactic head), baş (ana unsur), semantik baş (İng. Semantic head), ana unsur (baş), Fiil öbeği (veya eylem öbeği), yönetim çerçevesi (argument structure), dolaylı nesne (indirect object) gramatikal işlevlerini (grammatical functions), sentaktik niteliklerini (syntactic features), istem (valency).*

c. Yabancı terimlerin yaygınlaşması

Çok terimliliğin getirdiği sorunlarla baş edemeyen kimi araştırmacıların başvurduğu bir yol olarak görülmektedir. Terim tercihinde tereddütte kalanlar, çıkış yolunu daha güvenilir gördükleri yabancı terimleri kullanmakta buluyorlar. Bu durumda yabancı terimler giderek artmaktadır: *sentaktik, semantik, leksem, morfem, morfolojik, analogik, sentaks, semantik-pragmatik, analitik, anakronizm, akuzatif, list vs.*

d. Türkçe terimlerin terki ve Türk bilim dilinin gerilemesi

Çok terimlilik sorunu çözülmemeyince özellikle “*çoklu terim kullanımı ve yabancı terimlerin yaygınlaşması*” araştırmacılar arasında Türkçe terimlerin terkiye, Türkçenin dil bilgisi terimleri açısından fakirleşmesine ve giderek Türk bilim dilinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Sonuç

Çok terimlilik sorunu aslında kısa vadede çözülebilecek durumda değildir. Yalnızca Türk dil bilgisi terminolojisinin değil, dünyadaki bütün dillerin ortak sorunu olan *çok terimliliğin* ortadan kaldırılması veya olumsuz etkilerinin azaltılması için şu tedbirler alınabilir.

i. Türk dil bilgisi terminolojisinde çok terimlilik sorununun çözülebilmesi için iki temel ölçüt gereklidir; ölçünleşme (örnek ve temel alınabilecek bir duruma gelme) ve sistemleşme (belli yöntem, ilke ve yasalara göre kurulma).

ii. Ölçünleşme ve sistemleşmenin gerçekleştirilebilmesi için bilimsel otoriteye ihtiyaç vardır. Türkiye’de dil terimleri alanında *bilimsel otoritenin kurumsal temsilcisi* Türk Dil Kurumudur, bununla birlikte Türk Standartları Enstitüsü de Dünya Standartlar Birliği üyesi olarak taraf olduğu anlaşmalar gereği sorumluluk paylaşabilir.

Bilimsel otoritenin akademik yayım temsilcisi ise terim sözlükleridir. Gerçi Türk Dil Kurumu dil bilgisi terim sözlükleri (Korkmaz, 2003; Karaağaç, 2013) yayınlamıştır ancak bunlar daha çok kişisel tecrübenin ürünleridir. Oysa Türk dil bilgisi alanında akademik başarısıyla öne çıkmış araştırmacıların bir araya gelerek yazacakları akademik bir terim sözlüğü, başta *çok terimlilik* olmak üzere alandaki birçok sorunu çözecek ve araştırmacılar arasında birlik ve uyumu sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- Alkayış, F. (2012). Türkçenin hâl ekleri ve fiil kiplerinde çok terimlilik sorunu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 276-287.
- Eker, S. (2013). Modernleşme sürecinde Türkiye’de terimbilim çalışmalarına genel bir bakış. *Altaistics and Turkology*, No. 1.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karabacak, E. (2002) *Bergamali Kadri Müyessiretü’l- Ulum*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kazazoğlu, G. (2009) *Dilbilgisi terimleri sözlüklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (2003) *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Riggs, F. W. (1984). Lexicographical Terminology: Some Observations in R. R. K. Hartmann (ed.) 401–12.
- Tarıktaroğlu, A. (1994). *1928 sonrası Türk dilbilgisi kitaplarında terimler sorunu ve çözüm yolları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Extended Abstract

The matters on Turkish grammar terminology has been discussed for a long time. Due to the adopted attitudes on this process over one hundred years, many term matters somehow could not be solved and they have turned into research questions.

One of the most important matters is terminological overabundance. Although this matter was partly discussed in the past, it is not the “primary” agenda for Turkish language researchers today. It is aimed to bring up the matter to the agenda of science world and lead to discussions on the matter with this paper.

As Turkish language researchers, under the light of Riggs’s well-known questions, we would like to start this paper asking the following questions;

“Are there any problems related to terminological overabundance?”

“If there are problems related to terminological overabundance, what have we done about this problem so far and what are we currently doing?”

“If there are no problems, are we content with the current situation?”

Terminological overabundance means more than one term corresponding to a concept in a scientific area. It can be seen in all languages to use more than one term for a concept. For example, 18 different terms have been identified for “multiword lexical unit” in English: *bound syntagma*, *complex lexeme*, *compound lexical unit*, *compound lexical item*, *conjunct*, *fixed phrase*, *lexeme cluster*, *lexicalized phrase*, *multiword lexeme*, *multiword lexical unit*, *mlu*, *open compound*, *polylexeme*, *set collocation*, *set phrase*, *synthème*; *'idiom'*, *'lexeme'*, *'locution'* (Riggs, 1984, p. 405).

In this sense, it is difficult to make some observations related to Turkish grammar without knowing the development process of terminology in Turkey. That is why we would like to draw attention to terminological overabundance summarizing this process from Eker (2013,68-95). For Eker, this process starts with Tanzimat Reform Era. However, we also included Pre-tanzimat period in this process considering the features of our topic. These processes can be stated as follows;

I. Pre-tanzimat Era (1530-1839)

II. Tanzimat Reform Era (1839-1908)

III. 2nd Constitutional Era (1908-1923) 1. 1st Period 2.2nd Period 3. 3rd Period

There are several reasons of terminological overabundance in Turkish grammar terminology. Followings are some of the reasons we could identify;

3.1. Updating the terms remaining from Ottoman period

3.2. Translating from western languages

3.3. “Doing self Turkish”

3.4. Other reasons

i. Finding more pointed equivalents for grammar concepts

A good part of researchers prefer more encompassing terms thinking that some grammar terms fail to correspond to concepts fully.

ii. Being not understood or misunderstood

A limited part of researchers prefer different terms due to being not understood or misunderstood.

iii. Sound changes in preferred terms

There can be a variety in researchers’ preferences owing to some small sound, affix and word changes.

iv. Avoiding amphiboly

Although every term reflects its meaning in the context it is used, some researchers prefer different terms in order to avoid amphiboly or being misunderstood.

v. Personal Preferences

Personal preferences are true for every topic in every era. In this sense, some researchers' personal preferences stand out.

4. Problems that terminological overabundance lead

4.1. Contradiction in terms and ambiguity

The most important problem that terminological overabundance leads to is contradiction in terms and ambiguity

4.2. Usage of multiple terms

Usage of multiple terms is one of the biggest problems that researchers face. While this usage is an intentional preference for some researchers with the aim of being scientific, others prefer this usage in order to be different.

4.3. Proliferation of foreign terms

This is seen as a way that some researchers who can not cope with terminological overabundance prefer. Researchers who hesitate to choose a term prefer to use foreign terms which, they think, is a more reliable way.

4.4. Non-usage of Turkish terms and regression of Turkish scientific language.

Since the problem of terminological overabundance can not be solved, especially usage of multiple terms and proliferation of foreign terms lead to non-usage of Turkish terms, depletion of grammatical terms in Turkish language and regression of Turkish scientific language.

As a result, the problem of terminological overabundance is not likely to be solved in the short term. However, following precautions can be taken in order to abolish terminological overabundance or lessen its negative effects;

i. In order to solve the problem of terminological overabundance in Turkish grammar terminology, two basic criteria are needed; standardization (being taken as a model or used as base) and becoming systematized (being established on certain methods, principles and laws)

ii. In order to make standardization and becoming systematized possible, scientific authority is needed. In Turkey, institutive representative of scientific authority in the field of linguistic terms is Turkish Language Society. Also, as a member of International Organization for Standardization, Turkish Standards Institution may share this responsibility according to the contracts that it is a side of.